

INTRODUCERE.

§. 1. *Chiamarea si insusirile Invetiatoriului.*

1. Intr. Câte destinatiuni are fiesce-care omu ?

Resp. Fiesce-care omu are doue destinatiuni: un'a generala séu omenésca, alt'a speciala séu civila ori cetatienésca. Destinatiunea nóstra omenésca séu generala poftesce dela noi, cá in viéti'a acést'a pamentésca se ne nisumu a ne face totu mai asemeni lui Domnedieu, cá in viéti'a cea venitória si vecinica se ne potemu uní cu d'insulu. Destinatiunea nóstra civila (cetatienésca) séu speciala, poftesce dela noi, cá loculu acelu-a, carele lu-ocupàmu in societate, se-lu implemu cu conscientiositate si perfectu. Asiá sî S. Pavelu Apostolulu ne invétia, cá cine are deregatori'a servitiului basericescu, acelu-a sè se ocupe cu servitiulu, éra celu ce este invetiatoriu, acelu-a sè se ocupe bine cu invetiarea : „precum fiesce-carui-a i-a impartitu

Domnedieu mesur'a credintiei" (Rom. c. 12. vv. 3. urm.). — Destinatiunea civila cu altu cuventu se numesce sî c h i a m a r e.

2. I n t r. Carea este c h i a m a r e a invetiatoriului?

R e s p. Chiamarea invetiatoriului este, cá pre prunciî concrediuti grigii d'insului, asiá se-i crésca si se-i invetie, cá acei-a cu tempulu se devenia ómeni de omenía, isteti si intiepti, — crestini virtuosii si zelosi, — sî cetatieni credintiosi, sirguintiosi, ascultatori sî indestuliti cu sórtea sa.

Numai acelu invetiatoriu póte se-si implenéscá bine c h i a m a r e a sa: 1.) carele are aplecare si este cu predilectiune si insufletítu pentru oficiulu seu; 2.) in carele se afla insusírile necesarie pentru oficiulu invetiatorescu; 3.) carele se-a cualificatu pre sine deplinu pentru oficiulu invetiatorescu.

Cá invetiatoriulu sè-si póta implení oficiulu seu perfectu, trebuie se fia provediutu cu nesce i n s u s î r i trupesci, sociali, intielesuali si morali.

3. I n t r. Cari sunt acele insusîri trupesci cu cari trebuie se fia provediutu invetiatoriulu?

R e s p. Acele insusîri trupesci cu cari trebuie se fia provediutu invetiatoriulu, sunt urmatóriele: 1.) Unu organismu întregu si sanitosu, pentrucá omulu celu slabu sî morbulentu, pre langa cea mai buna vointia nu póte se fáca destulu greleloru datorintie invetiatoresci; éra omulu celu cu scadiemente trupesci nu va prea fí in stare sè-si sustiena auctoritatea inaintea prunciloru sco-

lari. — 2.) Unu pieptu sanitosu, organe bune de vorbire, si semtiuri sanitóse si fine : pentrucà cei cu pieptu slabu rapede si-afla mormentulu pre carier'a invetiatorésca ; pre cei cu pronunciatiune rea nu-lu intielegu scolarii si nu-lu asculta bucurosu ; éra semtiurile cele slabe ori chiar defectuóse periclitéza totu sucesulu activitãtii invetiatoresci, la carea se recere mai virtosu un'a vedere ascutíta si unu audiu bunu.

4. In tr. Cari sunt acele insusíri sociali cu cari trebuie se fia provediutu invetiatoriulu ?

R e s p. Acele insusíri sociali cu cari trebuie se fia provediutu invetiatoriulu, sunt urmatóricile : 1.) Curatien'a, ordinea si simplicitatea, pentrucà in acést'a privintia invetiatoriulu mai virtosu prin esemplulu seu vá trebui se eserciteze asupr'a scolariilor influintia educatória. — 2.) In tienut'a sa un'a pace si auctoritate esterióra, in misicàrile sale facilitate si cuvenintia, in amblare dreptate si seriositate fàra de neci o afectatiune : pentrucà unu esterioru placutu de multe-ori face mai buna impresiune, decàtu cele mai frumóse talente si cunoscintie. — 3.) In tractarea cu altii, ori in conversatiune : un'a afabilitate, prevenire si cuvenintia naturala, neartificiósa séu nemaiestrita. — Aceste, ce é dreptu, sunt numai nesce insusíri esterióre, cari si-pierdu pretiulu déca este rèu interioriulu : dar cei mai multi d'intr'afara lu-judeca pre omu, si chiar pentru ace'a, in grobianitatea si escentricitatea invetiatoriului toti se smintescu.

5. In tr. Cari sunt acele insusîri intielesuali cu cari trebuie se fia prevediutu invetiatoriulu ?

R e s p. Acele insusîri intielesuali cu cari trebuie se fia prevediutu invetiatoriulu sunt urmátóriele: 1.) Minteá sanitósa si curata; pentru-cà a càrui minte este intunecatu si tulbure, acelu-a in sfer'a cresterii si a invetiàrii neci-càndu nu va aflá calea cea adeverata, sî se va face unu invetiatoriu de neci o tréba. — 2.) Un'a memoria buna si fidela, pentru-cà acést'a este un'a própta de indispensabila necesitate pentru invetiatoriu intru sustinerea disciplinei si intru invetiare. — 3.) Unu gradu anumitu alu desteritátii (istetímii) intru cugetare si intru esprimerea acurata a cugetoloru; pentru-cà mintea si memori'a cea buna inca nu-lu facu pre invetiatoriu, carele pre langa aceste mai trebuie se-si insusiésca sîe-si inca sî ace'a abilitate, cá tóte se le scía recugetá si dejudecá rapede si correctu, si cá cugetele sale se le scía esprime usioru si bine si intr'unu limbagiu corectu. — 4.) Un'a fantasia viua, pentru-cà fàra de acést'a propunerea d'insului n'ar poté fí vióia si patrun-dietória, cuvintele d'insului aru fí numai nesce frase góle, si anim'a d'insului a rare-ori se-ar scí incaldí. — 5.) Cunoscinti'a fundata a objectoloru cari trebuie se le propuna, si mai virtosu a acelor-u-a, cari i sunt necesaria la chiamarea sa. — 6.) Cunoscinti'a destinatiunii omenesci, precum sî a firii si a modului de desvoltare a prunc-tiloru, fundata pre principiale generali si speciale ale cresterii sî ale invetiàrii. — 7.) Desteritatea

pedagogica si invetiatorésca ; pentru-cà fàra de acést'a sî cele mai frumóse cunoscintie, si cea mai fundata sciintia inca i-ar face pucinu servitiu.

6. In tr. Cari sunt acele insusîri morali, cu cari trebuie se fia prevediutu invetiatoriulu ?

Res p. Acele insusîri morali, cu cari trebuie se fia prevediutu invetiatoriulu, sunt urmátoriele: 1.) Religiositatea cea adevèrata si nefaciãritã ; pentru-cà acést'a este isvorulu si bas'a a tóta virtutea. — 2.) Conscientiositatea intru implinirea datorintieloru ; pentru-cà inaintea invetiatoriulu trebuie se fia ponderosu sî celu mai micu lucru, déca acelu-a se tiene de chiamarea d'insului. Invetiatoriulu nu numai cà nu i-este iertatu a-si neglige datorintiele sale, ci trebuie sè se nisuésca a face inca sî mai multu decàtu cu ce este datoriu. — 3.) Dorulu de a scí si sirguinti'a ; pentru-cà invetiatoriulu de continuu trebuie se invetie si d'in ce in ce totu mai tare sè se cualifice. — 4.) Paciinti'a si blandéti'a ; pentru-cà invetiatoriulu impacientu nu numai cà si-amãresce viéti'a, ci pre langa acést'a strica multu sî scolariloru. Omulu impacientu inca sî acé'a i face necasu, asupr'a ce numai subride (zîmbesce) celu intieptu. — 5.) Un'a iubire catra prunci, impreunata cu rigóre si seriositate parintiésca.

§. 2. Cualificarea invetiatoriloru.

1. In tr. Unde se cualifica acei individi, cari se pregatescu la statulu invetiatorescu ?

Resp. Acei individi, cari se pregatescu la statulu invetiatorescu, se cualifica in institutelu preparandiali. — Scopulu instituteloru preparandiali este „a cresce de acei invetiatori insufletîti pentru chiamarea sa, deprinsi in sfer'a activitãtii proprie, laboriosi sî isteti, cari patrunsi de sentiulu de iubire alu omenimii, cu ajutoriulu cunoscintieloru sale fundate, dar mai virtosu prin esemplu bunu, se conduca pre elevii concrediuti grigii loru la activitate de sine-si, la adunarea cunoscintieloru, la sentiulu moralu mai nobilu, sî preste totu la lumina“ (Vedi: Org. Inst. Prep.).

2. In t r. Ce se recere, cá cineva sè se póta primí in institutul preparandialu ?

Resp. Cá cineva sè se póta primí in institutul preparandialu se recere: 1.) Se fia trecutu de 15. ani. — 2.) Se aiba unu organismu intregu si sanitosu, precum sî sentiuri sanitóse si intregu. — 3.) Cá d'in limb'a materna, d'in aritmetica, d'in geografia si d'in istoria se scia celu pucinu atã'a, càtu se propune d'in acele studia in cele patru clase inferiórie ale gimnasiului, ale scólei reale ori ale scólei civile. (Vedi: §. 86. alu Art. 38. de Lege d'in 1868.).

3. In t r. Dela ce aterna sucesulu cualificãrii invetiatoresci?

Resp. Sucesulu cualificãrii invetiatoresci aterna despre un'a parte dela sistemulu de cresce si de invetia ce se urmèza in institutelu preparandiali, éra despre alt'a, dela acomodatiu-neu eleviloru preparandiali. Cei mai buni inve-

tiatori esu d'in acele institute, cari nu sunt numai scóle, ci totu-o-data sî institute de crescere, si pre elevii caroru-a i caracteriséza semtiulu religiosu, unu sufletu seninu si vioiu, obedinti'a fiésca, iubirea pàcii, sinceritatea si alipirea catra profesori, ordinea, punctualitatea, curatieni'a, parsimoni'a sî mai virtosu diliginti'a indefessa si unu nobilu semtiu alu valórei proprie.

4. In tr. La ce trebuie se tientésca sistemulu de crescere alu instituteloru preparandiali ?

Res p. Sistemulu de crescere alu instituteloru preparandiali trebuie se tientésca la ace'a cá elevii preparandiali ordinióra cá investiatori sè-si scéie infrená fragilitàtile si se scéie domní asupra a aplecàrilor sale ; cá se stralucésca cá si nesce esemplari ai religiositàii si ai virtutii, ai obedintiei si ai abnegatiunii, ai diligintiei sî ai laboriositàii, ai ordinei si ai curatieniei ; cá prin viéti'a, prin activitatea, prin sinceritatea, prin prudinti'a, prin preveninti'a sa, si prin conversatiune placuta si fina se fie in stare a-si castigá atàtu sîe-si càtu sî corpului invetiatorescu intregu reputatiune si recunoscintia publica.

5. In tr. La ce trebuie se tientésca sistemulu de invetiare alu instituteloru preparandiali ?

Res p. Sistemulu de invetiare alu instituteloru preparandialu trebuie se tientésca la ace'a. cá elevii preparandiali se-si insusiésca sîe-si tóte acele cunoscintie si desteritàti, de cari

voru avé d'insii lipsa odinióra cá invetiatori. Prin urmare, in institutele preparandiali invetiarea trebuie se amble bratîsiu cu deprinderea (cu pracs'a). D'in acést'a causa langa fiesce-care institutu preparandialu se afla sî scóla de pracs'a (scóla normala), cá cele ce le invétia elevii teoreticu in Preparandia, acele-si se le véda in scól'a normala aplicate sî in pracs'a, ba inca sî ei se probeze ale aplicá acele in pracs'a.

6. In tr. Cari sunt studiale obligate in institutele preparandiali ?

Resp. Studiale obligate in institutele preparandiali sunt: Religiunea si ritulu, pedagogi'a, metodic'a, geografi'a, istori'a (universalá si a patriei), limb'a materna, limb'a magiara, limb'a germana, sciintiele naturali si aplicarea aceluora la agricultura si la industria, economi'a cu deprinderi de economía si de grandinaritu, constitutiunea patriei, matesulu si geometri'a, cantulu si music'a, caligrafi'a sî desemnulu, gimnastic'a, si in urma pracs'a invetiárii in scól'a normala. (Vedi: §. 88. alu Art. 38. de Lege d'in 1868.).

7. In tr. Cari sciintie forméza sectiunea cea mai de frunte si mai esentiala a institutiunii preparandiali ?

Resp. Dupa studiulu Religiunii, cea mai de frunte sî mai esentiala sectiune a institutiunii preparandiali o forméza sciintiele pedagogice. Aceste se impartu in doue clase. Un'a se ocupa cu cultivarea interna séu formalá-, ce'a-lalta cu cultivarea esterna séu materiala a omului. — Alu cultivá interiorminte

séu formalmente pre omu, insémna: a sterní potintiele sufletesci, a le desvoltá acele, si a li dá indreptare acelu-a-si; asiá d. e. lu-cultivàmu pre omu formalmente, càndu i desvoltàmu si i ascutîmu mintea, càndu i nobilitàmu anim'a séu voia, cu unu cuventu càndu lu-crescemu pre omu sufletesce. — Éra alu cultivá esteriormente séu materialmente pre omu, insémna: a dá potintieloru sufletesci materia de ocupatiune; asiá d. e. lu-cultivàmu pre omu materialmente, càndu i comunicàmu ceva cunoscintia, séu càndu lu-aducemu la ceva desteritate, cu unu cuventu, càndu lu-invetiàmu.

§. 3. *Scól'a poporala.*

1. Intr. Ce este scól'a poporala?

Rèsp. Scól'a preste totu este unu locu cá si acelu-a, unde mai multi la-o-lalta se impartasiescu intru invetiare. — Éra scól'a poporala este un'a scóla ca si ace'a, in carea generatiunea cea tenera sè invétia spre tóte acele cunoscintie si desteritati, cari sunt necesarie fiesce-carui-a omu. — Sunt scóle poporale elementarie si superiories. Intre scólele poporale se classifica sî scólele civile, bá — fiindu-cà crescú invetiatori pre sém'a scóleloru poporale — inca sî institutele preparandiali.

Scóla poporala elementaria trebue se aiba fiesce-care comunitate basericésca ori politica. Scóla poporala superiora este de a-se infintiá in comune cá si acele, in cari se afla 5000. de locuitori. Comunele mai mari in locu

de scóle poporale superioare sunt datórie a ridicá scóle civile. — Institutele preparandiale sustiene Baseric'a si statutulu.

2. In tr. Ce este scopulu scólei poporale ?

Resp. Scopulu scólei poporale este a-i invetiá pre prunci spre totu ce voru trebuí se scie si spre cum voru trebuí se fie d'insii odinióra in viéti'a familiaria, basericésca si cetatienésca, cá se póta fi in stare a face destulu in tóta privinti'a destinatiunii sale omenesci si cetatienesci.

3. In tr. Cine potu ridicá si sustiené scóle poporale in patri'a nostra ?

Resp. Intre marginile Legii de instructiune, in patria nóstra potu ridicá si sustiené scóle poporale : confesiunile religionarie, societátile si privatii, comunele si statulu. (Vedi : §. 10. a Art. 38. de Lege d'in an. 1868.).

4. In tr. Ce se recere cá scól'a poporala se póta respunde chiamàrii sale ?

Resp. Cá scól'a poporala se póta respunde chiamàrii sale se recere, cá ace'a intru activitatea sa sè se spriginésca de catra Baserica, familia, comuna si statulu.

5. In tr. Ce póte se ascepte scól'a poporala dela Baserica ?

Resp. Scól'a poporala ace'a póte se ascepte dela Baserica, cá acést'a sè se ingrigésca de cre-scerea religioso-morala a scolariloru. Unde este de insemnatu, cà de-ora-ce scól'a este fic'a Baserice, precum in neci o scóla, asiá neci in scólele poporale nu se potu propune invetiature de

acele cari sunt contrarie adveruriloru profestate de S. Maic'a Baserica, neci se potu tolerá in man'a prunciloru càrti de acele, in cari se afla ceva de contrariu spiretului Basericeii, pentru-cà altcum in scóla se-ar poté incuibá usioru indiferentismulu religiosu si necredinti'a totala. De unde urméza, cà este condemnabila nisuinti'a toturoru acelu-a, cari vreu se lipsésca Baseric'a de influinti'a ce i competiesce asupr'a causei scolastice, pentru-cà unii cá si acei-a, prin acést'a subminéza de-a-dreptulu fericirea poporului.

6. In t r. Ce póte se ascepte scól'a poporala dela familia?

R e s p. Scól'a poporala ace'a póte se ascepte dela familia, cá famili'a se-lu pregatésca pre pruncu pentru institutiunea scolastica, ér' pre invetiatoriu se-lu spriginésca de continuu intru activitatea sa. — 1.) Famili'a prin ace'a lu-va poté pregatí pre pruncu pentru institutiunea scolastica, cà facultàtile radicali ale pruncului le va desvoltá dupa recerintia, cà pre pruncu lu-va cresce bine disciplinatu, si cà pre acelu-a-si lu-va dedá la un'a viétia regularia si morala. Negliginti'a d'in acést'a privintia a familieii este datoria ce-é-dreptu a-o suplení scól'a: dar acést'a numai a rare-ori este in stare a face atát'a, càtu póte se faca un'a familia de trébe. — 2.) Éra famili'a asiá lu-va poté priginí pre invetiatoriu intru activitatea sa: a) déca se ingrigesce de ace'a, cá prunculu se amble regulatu la scóla; b) déca se informéza adése-ori despre portarea si progresulu pruncului; c) déca d'in partea sa

se ingrigesce despre implenirea ordinatiuniloru invetiatorului; *d*) déca se aréta interesata de portarea si de sirguinti'a pruncului; *e*) déca se va nisuí a sterní in pruncu iubire si incredere catra invetiatoriu.

7. In tr. Ce póte se ascepte scól'a poporala dela comuna?

Res p. Scól'a poporala ace'a póte se ascepte dela comuna: 1) Cá comun'a se aiba grigia de ace'a, cà óre impartasiescu-se toti pruncii in instructiune, ori bá? — 2) Cá pre parintii nepasatori se-i constringa la scolarisarea fiiloru sei. — 3.) Cá unde comunitatea basericésca n'ar fí in stare se póрте greutàtile sustienerii unei scóle, acolo comun'a se-i stée intru ajutoriu, subministrandu medilócele necesarie spre acelu scopu.

8. In tr. Ce póte se ascepte scól'a poporala dela statu?

Res p. Scól'a poporala ace'a póte se ascepte dela statu, cá statulu, Basericei, familiei si comunei se li fia intru ajutoriu la tóte intreprinderile acelu-a referitórie la implenirea datorintieloru sale cu privire la caus'a scolastica. Unde éراسi sè se insemne, cà de-ora-ce scól'a este fic'a Basericei: caus'a invetiamentului poporalu asiá va prosperá mai usioru, déca Baseric'a intru implenirna misiunii sale de a invetiá tóte popórale, va fí proptita sí d'in partea statului.

9. In tr. Dar dela scól'a poporala ce voru poté ascéptá Baseric'a, famili'a, comun'a si statulu?

R e s p. Baseric'a, famili'a, comun'a si statulu (ádeca patri'a), ace'a voru poté asceptá dela scól'a poporala, cá acést'a se tiena totu-de-un'a in vedere relatiunile sale catra Baserica, familia, comuna si statu, si cá asceptàriloru ecuitabile ale acestoru-a sè se nisuésca a face destulu.

10. I n t r. Prin cari medilóce va poté corespunde scól'a poporala chiamàrii sale?

R e s p. Scól'a poporala va poté corespunde chiamàrii sale prin c r e s c e r e si prin i n v e t i a r e. In scólele poporale aceste dóue nu se potu despartî de catra olalta; cu invetiarea trebuie se amble bratîsiu sî crescerea, pentru-cà numai pentru ace'a ne nisuimu noi a-i face pre prunci mai invetiati, cá asiá se póta fí acei-a sî mai virtuosu. Si sî Domnedieu inca nu despre ace'a va cere dela noi séma: cà càtu suntemu de invetiati? ci cà: ce bine amu facutu? Si asiá, de ne sî nisuimu noi, cá pruncii intru invetiature se faca progresu, càtu se póte de frumosu; dar totusi, grigi'a principala se ni fia, cultivarea animei si a voiei, pentru-cà lui Domnedieu i este mai placutu omulu celu simplu si piu (evlaviosu), decàtu invetiaturu celu îngâmfatu si superbu.

11. I n t r. Pre cari cunoscintie 'si esperintie trebuie sè se baseze crescerea cea intielépta si rationala?

R e s p. Crescerea cea intielépta si rationala trebuie sè se baseze pre acele cunoscintie si esperintie, cari le propune a n t h r o p o l o g i a.

Prin urmare se recere, ca fiitoriulu crescatoriu-
invetiatoriu se cunósca mai'nainte de tóte potin-
tiele trupesci si suffectesci ale o m u l u i, pre-
cum sí modulu lucràrii acelu-a-si, cá d'in cu-
noscinti'a acést'a se fia in stare a-si derivá síesi
principiale procederii sale pedagogico-invetiato-
resci.
